

АНОТАЦІЯ

Коваль В. П. Адміністративно-правовий статус військовослужбовців в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (Галузь знань – 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню питань, що стосуються адміністративно-правового статусу військовослужбовців в умовах дії правового режиму воєнного стану. У роботі досліджено законодавче регулювання адміністративно-правового статусу військовослужбовців в Україні. Акцентовано увагу на тому, що важливим аспектом у системі забезпечення національної безпеки та оборони у сучасних умовах розвитку української державності є чітка та докладна регламентація адміністративно-правового статусу військовослужбовців, у тому числі у напрямі унормування виконання останніми багатогранних завдань, що покладаються на них як в умовах мирного часу, так і в межах правового режиму воєнного стану.

Проведено ґрунтовний аналіз доктринальних підходів щодо розуміння терміна військового законодавства та на підставі цього під останнім запропоновано розуміти чітко структуровану систему нормативно-правових приписів, нормативно-правових актів та інститутів законодавства, що в комплексі регламентують організацію та функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань, правовий статус військовослужбовців, органів військового управління з метою максимально ефективного забезпечення національної безпеки та обороноздатності України. Розкрито сутність військового законодавства, його спрямованість, а також наведено критерії ефективності правового регулювання питань, що складають його предмет.

На підставі аналізу чинного військового законодавства та практики його застосування у частині унормування питань, пов'язаних з правовим статусом військовослужбовців робиться висновок щодо особливостей формування

правового статусу військовослужбовців протягом становлення України як суверенної та незалежної держави та вказується на незавершеність цього процесу й в умовах сьогодення. Серед чинників, що впливають на становлення адміністративно-правового статусу військовослужбовців в Україні, дисертантом особливо виділено такі як відсутність системної та послідовної правової політики щодо реформування адміністративно-правового статусу військовослужбовців; порушення правил законодавчої техніки під час підготовки нормативно-правових актів в означеній сфері; складність та багатогранність питань, пов'язаних з реалізацією адміністративно-правового статусу військовослужбовців, у тому числі й в умовах правового режиму воєнного стану; постійне недофінансування потреб оборони України тощо.

У роботі розкрито елементи, що входять до структури адміністративно-правового статусу військовослужбовців. Обґрунтовується, що до такої структури необхідно віднести обов'язки; права (у тому числі право-обов'язки); гарантії реалізації обов'язків та прав, а також юридичну відповідальність. У той же час, особливо акцентується увага на тому, що чинне військове законодавство, конструюючи адміністративно-правовий статус військовослужбовців, основний акцент робить саме на обов'язках, що є закономірним підходом з огляду на завдання у сфері забезпечення національної безпеки та оборони.

У межах дисертаційного дослідження здійснено аналіз основних видів особливих правових режимів, що зумовлено тим, що організація та функціонування сектору безпеки і оборони України, реалізація адміністративно-правового статусу військовослужбовців можуть здійснюватися у межах різних правових режимів, кожен з яких має свою специфіку реалізації. Констатується, що правовий режим є певним правовим порядком, який створює певний соціальний стан як конкретний стан суспільних відносин, урегульованих правовими нормами. Правовий режим є більш широкою категорією, ніж правовий стан, адже включає в себе особливий правопорядок, у межах якого державою вживаються необхідні заходи. Серед правових режимів окрему групу складають особливі правові режими. Наслідком надзвичайного стану є

особливий правовий режим, тобто особливий правопорядок, виникнення якого обумовлено оголошенням особливого правового стану. Надзвичайний стан за своєю правовою природою фактично теж є особливим періодом, оскільки період є певним визначеним проміжком часу, у межах якого відбуваються певні події та реалізуються надзвичайні повноваження органів публічної влади, спрямовані на нейтралізацію відповідних загроз. За своєю юридичною природою надзвичайний стан відповідає основним ознакам особливого періоду та гіпотетично може бути ним охоплений.

У роботі сформульовано адміністративно-правову концепцію воєнного стану, яка складається з таких компонентів: 1) організаційний компонент, який включає в себе поняття воєнного стану, мету його введення та тимчасові межі введення режимних заходів; 2) нормативний компонент (правову основу) режиму воєнного стану; 3) причинний (мотиваційний) компонент, що містить обставини, за наявності яких провадиться введення воєнного стану (або потенційно може провадитися запровадження зазначеного правового режиму); 4) процедурний компонент, що дозволяє регламентувати всі процесуальні аспекти введення, функціонування та припинення (скасування) режиму воєнного стану; 5) забезпечувальний компонент, що включає у себе комплекс економічних, політичних, адміністративних, воєнних та інших заходів, що спрямовані на створення умов для реалізації цілей та завдань режиму воєнного стану; 6) змістовний компонент, що є ключовим елементом режиму воєнного стану; 7) компетенційний компонент, який встановлює наявність повноважень органів державної влади, місцевого самоврядування, військового командування та органів військового управління (адміністрування) в умовах воєнного стану та засвідчує трансформацію адміністративно-правового статусу військовослужбовців, які безпосередньо задіяні при виконанні заходів правового режиму воєнного стану; 8) особистісний компонент, адресатом якого є фізичні та юридичні особи (тобто проживають на території, на якій уведено воєнний стан, здійснюють діяльність на підприємствах, установах, організаціях в умовах режиму воєнного стану та мають доступ до документації, що

пов'язана з режимом воєнного стану).

З урахуванням запропонованої концепції у роботі розкриваються теоретичні та практичні аспекти воєнного стану як особливого правового режиму. З цих позицій пропонується його розглядати як особливий правовий режим, як правовий інститут, як засіб забезпечення воєнної безпеки, як підставу для трансформації адміністративно-правових статусів та як комплексний інститут адміністративного права. Наголошується на правових наслідках запровадження правового режиму воєнного стану, серед яких є, з одного боку, надання органам військового управління, військовому командуванню та відповідним військовослужбовцям додаткового права та покладання додаткових обов'язків, а з іншого – обмеження громадян у певних правах. На підставі цього робиться висновок про трансформацію адміністративно-правового статусу військовослужбовців саме на підставі дії правового режиму воєнного стану. Вказується на те, що вона здійснюється з метою створення відповідних передумов для чіткого та беззастережного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків та реалізації заходів правового режиму воєнного стану.

У роботі проаналізовано основні напрями трансформації адміністративно-правового статусу військовослужбовців в умовах дії правового режиму воєнного стану та виокремлюються такі три напрями, а саме: передтрансформаційний, компетентний та елементаційний. Дисертантом констатується, що передтрансформаційний напрям у контексті загального трансформаційного процесу передбачає існування юридичних підстав та додаткових фактичних підстав, які є відповідним підґрунтям для початку послідовної зміни (трансформації) загального правового статусу громадянина як особи, що не мала адміністративно-правового статусу військовослужбовця у напрямі його отримання. Такий напрям впливає також і на те, що адміністративно-правовий статус військовослужбовців, які до запровадження правового режиму воєнного стану (або початку особливого періоду) проходили військову службу, змінюється (трансформується), адже у межах мобілізації відбувається перехід на нові (розширені) штати, що тягне за собою, у першу

чергу, розширення обов'язків, прав-обов'язків відповідних командирів (начальників), суттєвого збільшення їхньої відповідальності. У свою чергу, компетенційний напрям указує на тимчасову зміну найменувань (назв), завдань, повноважень, організаційної структури органів, що здійснюють діяльність в умовах правового режиму воєнного стану на місцях (ради оборони, військово-цивільні адміністрації, Ставка Верховного Головнокомандувача та ін.), а також тимчасове передавання реалізації повноважень від одних суб'єктів (цивільних) до інших суб'єктів (військовослужбовців). І, нарешті, дисертантом третім напрямом виділено елементарний, що передбачає тимчасову зміну змістовного наповнення (його розширення чи навпаки обмеження (звуження)) окремого елемента або елементів адміністративно-правового статусу військовослужбовців в умовах дії правового режиму воєнного стану. Акцентовано увагу на критеріях, які визначають специфічні різновиди трансформації елементів адміністративно-правового статусу військовослужбовця. Зокрема, до таких критеріїв дисертантом віднесено обсяг трансформації; наявність взаємокореспондуючих прав і обов'язків; ступінь специфіки обов'язків та право-обов'язків, які військовослужбовець може реалізовувати виключно у межах правового режиму воєнного стану; ступінь деталізації прав і обов'язків, які військовослужбовець може реалізовувати в умовах правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: військове законодавство, правовий статус, адміністративно-правовий статус військовослужбовців, правовий режим, особливий правовий режим, правовий режим воєнного стану, трансформація правового статусу.